

Existentiella perspektiv på sjukdom

Mia-Marie Hammarlin

Texten ingår i:

Bruhn, Tommy (red.)

BERÄTTELSE, RETORIK OCH MEDIER

TEXTER TILL MINNE AV SOFI QVARNSTRÖM

Serie: Studia Rhetorica Lundensia nr 5

Sid. 17-21

<https://doi.org/10.37852/62.c97>

STUDIA RHETORICA LUNDENSIA 5

Studia Rhetorica Lundensia kan beställas via Lunds universitet: www.ht.lu.se/serie/rhetorical
E-post: skriftserier@ht.lu.se

Copyright The editors and the authors, 2020

All texts from this volume is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

All images are all rights reserved, and you must request permission from the copyright owner to use this material.

ISBN 978-91-89213-04-3 (print)

ISBN 978-91-89213-05-0 (PDF)

<http://doi.org/10.37852/62>

Studia Rhetorica Lundensia 5

ISSN 2002-2018

LUNDS
UNIVERSITET

Existentiella perspektiv på sjukdom

Mia-Marie Hammarlin

Till minne av Sofi Qvarnström

Sofi var, som samstämmiga röster intygar, en mycket uppskattad kollega. Skarp, rolig, alltid vänlig, också lite hemlighetsfull. Åtminstone dröjde det innan jag fick glädjen att lära känna henne lite mer, inte bara som professionell lektor och forskare, utan som medresenär i detta liv, för att låna en term av socialpsykologen Johan Asplund.

När Jakob kom till världen talade vi om moderskap vid några tillfällen, Sofi och jag. Samtalen blev omedelbart spännande och fördjupande. De varade inte mycket längre än en lunchtimme, men stannade kvar i medvetandet, åtminstone i mitt.

I egenskap av prefekt och kollega fick jag beskedet om Sofis cancersjukdom en vacker dag i juni 2017. Förstämning rådde under telefonsamtalet. Sofi och jag var överens om att hon skulle klara detta, att cancer skulle bekämpas. Någon annan tanke var överhuvudtaget inte möjlig att tänka. Det var dessutom förbluffande lätt att tränga undan tankarna på sjukdomen vid åsynen av Sofis starka, friska yttre. Senare fick hon till och med peka på symptomen för att jag skulle se dem. Det var också sjukdomen som beredde vägen för längre och mer mångfacetterade samtal mellan Sofi och mig.

Småningom insåg vi allvaret i situationen, Sofi sannolikt långt före mig och andra kolleger. En vårdag kom hon in på mitt kontor och var förtvivlad. Hennes pappa hade också blivit sjuk i cancer. Vi höll om varandra och grät tillsammans. En fråga som dröjde sig kvar i rummet: Hur mycket ska en människa orka bära?

Jag ringde Sofi senare den veckan – av någon anledning minns jag klart och tydligt att jag parkerade bilen med fri utsikt över Bjärehalvöns böljande åkerlandskap – för att fråga hur hon och hennes pappa mådde, men framförallt för att tala om annat. Jag ville veta vad det var som gjorde att hon fick så fina kursvärderingar i den omvittnat svåra rollen som examinator. Personligen hade jag helt nyligen upplevt ett rejält nederlag vid en examination av en kandidatuppsats. Studenternas känslor hade svallat och jag var självkritisk efteråt. ”Snälla, avslöja dina knep!” vädjade jag i telefonen. Hon skrattade och sa enkelt: ”Istället för att peka på bristerna i arbetet ställer jag många frågor till studenterna. Då brukar det lösa sig av sig självt.”

Liksom andra arbetskamrater försökte jag under sjukdomstiden dra nytta av Sofis skärpa så mycket som möjligt. Bland annat empati ledde fram till denna hållning, det vill säga inlevelseförmåga; vore det jag som led av en svår sjukdom hade jag blivit vansinnig av att förvandlas till den. Föreställ dig välmenande blickar som förminskar. Föreställ dig huvuden på sned som förvandlar subjekt till objekt. Tre veckor innan Sofi lämnade oss läste jag högt ur ett bokmanus i vardande för henne, sittandes vid fotänden av sjukhussängen. Jag bad om hennes råd och kritik. Naturligtvis var manuset också ett skydd som jag klamrade mig fast vid i den oändligt tunga stunden.

Att se henne så sjuk och plågad är trots allt ett minne som jag vårdar. Jag har svårt att formulera det, men det har med begrepp som värdighet, skyldighet och upprättelse att göra.

I mitt arbete som forskare har jag haft anledning sätta mig in i det fält som ryms inom beteckningen medicinsk antropologi. Sjukdom är på många sätt ett tacksamt studieobjekt därför att det på ett naturligt sätt tangerar de eviga frågorna om vår existens, om livets mening om man så vill. Den som är drabbad av en allvarlig sjukdom befinner sig i en sorts gränsposition, på en osäker plats mellan ordning och kaos, normalitet och avvikelser. På denna märkvärdiga, ofta svåra, men också intressanta plats utspelar sig händelser som egentligen bara kan äga rum just där.

Sjukdom är i många avseenden meningsbärande, den har en betydelse som ofta är mångfacetterad och ambivalent. Att studera sjukdomens inneböende mening för den sjuka och lyfta fram den i ljuset kan ha betydelse

för både den drabbade och dennas omgivning, vilket kan leda till bättre bemötande, omsorg och vård, både privat och offentligt, skriver antropologen Arthur Kleinman (1988). Han menar att patientens egna berättelser och känslor kring sjukdomen bör beredas större utrymme inom den medicinska undervisningen, praktiken och forskningen. Detta innebär ett intresse för sjukdom som *illness*, det vill säga den upplevda delen av sjukdomen: hur den känns för den drabbade individen, hur familjemedlemmarna hanterar den, hur de sociala nätverken bemöter den, vilken betydelse samhället tillskriver den och hur vardagen påverkas av den.¹

Den som i mitt tycke skickligast undersöker *illness* är filosofen Fredrik Svenaeus. I avhandlingen *The Hermeneutics of Medicine and the Phenomenology of Health* (2001) och den populariserade versionen av densamma, *Sjukdomens mening* (2003), laborerar han framgångsrikt med ordet hemlöshet i förhållande till sjukdom. Han föreslår ett holistiskt perspektiv på människan, där allvarlig sjukdom betraktas som ett fenomen vilket söndertrasar livsvärldens meningsmönster. Kroppen är vårt hem i vardagen, vår plats i världen och det är just detta centrala hemmavarande i oss själva som faller sönder i och med sjukdomen. Människan försätts i en sorts ofrivillig exil. Hon blir hemlös. Svenaeus beskriver sjukdomssymtomen som ett slags stämningar som försvårar det annars så naturliga platstaganget i världen. Kroppen visar sig vara något obegripligt som hindrar mitt invanda, hemlika sätt att vara till på. Förutom att vara mig själv blir kroppen också något jag inte längre är herre över, skriver han (2003). Men utan kroppen är jag inte! Det är kroppen som får mitt liv att hända. När den så insjuknar blir den en främling på samma gång som den fortfarande är jag. Den försätter mig i ett vilset, hemlöst tillstånd som jag inte kan ta mig ur eftersom jag förblir i min kropp (Svenaeus 2003:83).

I inledningen till *Sjukdom som metafor* (1981) beskriver författaren, kritikern och cancerpatienten Susan Sontag, den sjukes resa som en utvandring från de friskas till de sjukas kungarrike. Vi har alla ett dubbelt medborgarskap, menar hon, och fastän vi föredrar att bara använda det ena passet så tvingas var och en av oss att förr eller senare, under en kortare

¹ Man skiljer detta begrepp från *disease*, som är praktikerns, alltså läkarens sätt att bestämma sjukdomen genom undersökning, provtagning och diagnostisering.

EXISTENTIELLA PERSPEKTIV PÅ SJUKDOM

eller längre period, att identifiera oss som medborgare i det där andra landet. I samma stund som vi blir sjuka går vi över en osynlig men ack så verklig gräns, där vi lämnar ett bekant sammanhang och kliver in i en för oss tidigare okänd värld.

Vi talade om sådana här saker, Sofi och jag. Det hände också att oro och rädsla väckte behov av en annan typ av språk när vi mot slutet av hennes liv samtalade. Vid ett sådant tillfälle messade jag en dikt till henne av den amerikanska poeten Mary Oliver. Vi hittade båda stöd i orden som beskriver människans lidande och mortalitet som förutsättningar för livet som pågår och kommer att pågå också efter döden – din och min.

Wild Geese av Mary Oliver

You do not have to be good.
You do not have to walk on your knees
for a hundred miles through the desert repenting.
You only have to let the soft animal of your body
love what it loves.
Tell me about despair, yours, and I will tell you mine.
Meanwhile the world goes on.
Meanwhile the sun and the clear pebbles of the rain
are moving across the landscapes,
over the prairies and the deep trees,
the mountains and the rivers.
Meanwhile the wild geese, high in the clean blue air,
are heading home again.
Whoever you are, no matter how lonely,
the world offers itself to your imagination,
calls to you like the wild geese, harsh and exciting –
over and over announcing your place
in the family of things.

Referenser

- Kleinman, Arthur 1988. *The Illness Narratives: Suffering, Healing & the Human Condition*. New York: Basic Books.
- Sontag, Susan 1981. *Sjukdom som metafor*. Stockholm: Bromberg.
- Svenaues, Fredrik 2001. *The Hermeneutics of Medicine and the Phenomenology of Health: Steps Towards a Philosophy of Medical Practice*. Dordrecht: Kluwer.
- Svenaues, Fredrik 2003. *Sjukdomens mening: Det medicinska mötets fenomenologi och hermeneutik*. Stockholm: Natur & Kultur.